

EMIL ȚÎRCOMNICU (coord.), *Sărbători și obiceiuri. Românii din Bulgaria*.
Volumul I. *Timoc*, București, Editura Etnologică, 2010

Emil Țîrcomicu este un reputat specialist al spațiului romanic de la sud de Dunăre. Cu pregătire sociologică și etnografică de tip clasic, dublată de utilizarea unui instrumentar metodologic modern, el caută să releve o anumită realitate din cadrul unor întinderi istorice văzută ca sumă de profunzimi din spațiul sud-est european: aceea a românilor sud-dunăreni. Prin intermediul cărții intitulate *Sărbători și obiceiuri. Românii din Bulgaria*, al cărei co-autor și coordonator este, publicul intră în contact cu una dintre cele mai dense populații românești: aceea a românilor timoceni. Situați pe valea Timocului, între Vidin și Bor, la granița dintre Bulgaria și Serbia, românii de aici au portul și limba rămase într-o oarecare măsură la frontiera dintre secolele XVIII–XIX, momentul disoluției Imperiului Otoman – structura politică în cadrul căreia s-a asigurat unitatea politică a spațiului balcanic până la prăbușirea sa, ce coincidea cu începutul manifestării naționalismelor locale moderne. Din acest punct de vedere, cartea atrage atenția asupra faptului că, încă de la constituirea statului bulgar în 1908, mai cu seamă după ce România a participat la cel de-al doilea război balcanic din 1913 și a alipit Cadrilaterul, până în prezent – luând în considerare și neregulile semnalate de o parte a societății civile din România cu privire la desfășurarea recensământului național de pe teritoriul bulgăresc, la inițiativa UE, românii acestui spațiu sunt victime istorice ale naționalismului bulgar și sârb, de o ferocitate greu de descris în termenii vocabularului științelor moderne. Disjunția dintre calitatea de cetățean al statelor balcanice respective și *calitatea etnică de român* este foarte pregnantă, ne atrage atenția Emil Țîrcomicu.

În acest fel, lucrarea este, în același timp, un *dosar*. Aceasta pentru că cercetarea „cuminte”, plină de conținutul concret al simbolisticii românești, este completată cu referiri la gravele probleme pe care o comunitate românească le are în mijlocul Europei, în imediata vecinătate a României, între frontierele unor state care sunt parte sau aspiră să devină parte a Uniunii Europene. Dramatismul transpare din paginile cărții atunci când aflăm că, de pildă, în recensămintele bulgărești oficiale, din 1926 până în 1934, lipsesc din socoteală 50 936 români întocmai din regiunile *compacte*, precum cea a Vidinului, sau, dacă luăm în considerare perioada de timp, mai generoasă, 1910–1934, constatăm „dispariția a 80 097 de suflete” în doar 24 de ani. Mai mult, aflăm din carte că, din pricina presiunilor asimilaționiste, populația de origine românească din spațiul balcanic nu beneficiază, de generații, de drepturi elementare. Aici ne referim la confuzia politică voită dintre român și vlah și la nerecunoașterea minorității românești din Bulgaria. În consecință, aceasta nu mai beneficiază, *după apariția statului bulgar modern*, de educație formală, liturghie și presă *în limba maternă*, fapt ce a generat o alterare a memoriei sociale. Din acest punct de vedere, cartea coordonată de Emil Țîrcomicu apare ca o necesitate pentru informarea publicului de la noi, dar și din alte părți.

Lucrarea face parte din noua paradigmă de după 1989 a Reconquistei spirituale a spațiului interior românesc. Pe de o parte, aceasta reprezintă reluarea unei continuități abrupt fracturate odată cu ocupația României de către trupele sovietice, dar mai ales, de condeierii Kominternului (după 1944). Este vorba de marea tradiție a lui Weigand-Murnu-Manuilă privind romanitatea orientală, ca parte integrantă a civilizației europene și ca vatră a românității. Pe de altă parte, lucrarea lui Emil Țîrcomicu este un excelent instrument de diplomație publică – servește ca argument pentru reluarea unității pierdute a spațiului balcanic. Se știe că România a fost centrul de unde Grecia, Serbia, Bulgaria și Albania și-au început recucerirea libertății. Veacul al XIX-lea românesc a fost gazda activă a mișcărilor de eliberare a popoarelor balcanice. Mileniul unității balcanice (din secolul al VI-lea, de la venirea slavo-bulgarilor, până după Războiul de independență din 1877) s-a prăbușit absurd în

preajma războaielor balcanice, sub presiunea unor naționalisme imatur asumate de către elitele locale, acaparate de mirajul refacerii Imperiului Bizantin prin slabele puteri ale fiecăreia în parte. Este o provocare și, totodată, un punct de plecare pentru imperativul reintegrării europene a acestui spațiu, pe care lucrarea lui Emil Țîrcomnicu o servește cu mare strălucire.

Cartea este, în același timp, o lucrare multiparadigmatică. Este un instrument etnografic, realizat cu rigoarea moștenită de la prof. Ion Ghinoiu, datele sunt culese cu ajutorul metodei sociologice, care, la rândul ei, este cu sulețe așezată în paradigma romanității orientale reinițiată în școala contemporană de istorie de profesorul Gheorghe Zbucă.

În esență, lucrarea face trimitere la însăși ființialitatea omului românesc, indiferent de localizarea precisă sau, precum teoretiza Mircea Vulcănescu în perioada interbelică, *dimensiunea românească a existenței*, care își găsește fundamentele în *familie și vatra satului* (partea I), în *credință, sărbători* (partea a II-a) și *reprezentări mitico-magice* (partea a III-a). Astfel, spațiul și timpul sunt atât definite, cât și considerate drept dimensiuni-reper, integrate într-o ordine cosmică, plină de însemnătate. Această ordine a țaranului român are coordonate spațiale și temporale care își găsesc planul manifest în cadrul casei, gospodăriei, bisericii, familiei, școlii, satului, al inițierilor omului în planul social, planuri care mustesc de o *simbolică locală*, ridicată la rang universal. Această caracteristică reiese și din cartea lui Emil Țîrcomnicu, care, prin structura sa, reușește să *redea unitatea unui spațiu* prin dovezi etnografice, lingvistice, arhitecturale sau de istorie socială orală. Astfel, prima parte a lucrării conține referiri extinse la trei momente semnificative ale românilor din Timocul bulgăresc, și anume la *naștere, nuntă și înmormântare*, prin relevarea aspectelor *componente rituale* (de exemplu: prima scaldă sau tăierea moțului), *a folclorului local și simbolisticii specifice* (de exemplu: chemarea la nuntă, semnele funerare), cât și a *actorilor sociali* implicați (de exemplu: moașa, nașii de cununie etc.). Cea de-a doua parte a lucrării face referire la ceea ce Mircea Eliade numește Calendarul Cosmic. Pentru timoceni, logica omului modern este încă departe, cei dintâi având încă un spațiu cu o temporalitate proprie, legată în special de *dimensiunea religioasă* (de exemplu: Crăciunul, Sf. Maria), de *cea antro-po-socială* prezentă (cea *agro-pastorală*, cu responsabilitățile de ordin ciclic îndeplinite în cadrul mai larg, al naturii – de exemplu: Paparuda, obiceiul de recoltare), cât și de *profilul comunitar* (de exemplu: șezătoarea, hora satului). Ultima parte a lucrării face referire la însemnătatea reprezentărilor de *ordin mitico-magic*, transmise din generație în generație *pe cale orală*, care așează comunitatea, alături de credințele de ordin religios, pe un fundament bine delimitat și conturat, în care insul devine *parte a întregului* (sistemul social de tip comunitar), un om liber în fața lui Dumnezeu.

Lucrarea colectivului de cercetare coordonat de Emil Țîrcomnicu este deci un excelent compendiu etnografic, o cartografie a culturii locurilor, în care unitatea spațiului românesc de la Sud de Dunăre, în cazul nostru, al românilor timoceni, este factor esențial, cu importante contribuții, al unei Europe străvechi, pe nedrept uitată. Cercetarea a fost derulată cu mari piedici în teren, atât din partea birocrăției proiectului, cât și ca urmare a atitudinii autorităților întâlnite în cale. Ea a fost posibilă în virtutea forței ideii dezinteresate a *operei*, privind recuperarea culturală a românilor din jurul frontierelor, dovadă fiind preocupările constante față de comunități. Emil Țîrcomnicu are preocupări constante legate de comunități istorice din Bulgaria, R. Moldova, Serbia, Ungaria, Ucraina, ce au ca ax *Atlasul etnografic român* – inițiat de același autor. Volumul deschide seria *Corpusului de documente etnografice românești* și anunță redactarea atlaselor etnografice cu tematica *Sărbători și obiceiuri*, realizate pe baza materialului de teren (I. Timoc, II. Valea Dunării între Lom și Șiștov).

Paralelismul dintre bogăția etnografică și analiza istorică și sociologică a realităților constituie un contrast-alarmă pentru orice spirit luminat. Marea bogăție a romanității (românității) orientale se va pierde curând sub presiunea unor imperative naționaliste locale, provinciale la scara Europei, dacă România, prin mecanismele Uniunii Europene, nu se va implica activ în protecția acestuia.

Radu Baltasiu
Ovidiana Bulumac

DUMITRU OTOVESCU (coord), *Tratat de sociologie generală*, Craiova, Editura Beladi, 2010, 922 p.

Mai mult poate decât orice altă disciplină, sociologia oferă peisajul unei aglomerări eterogene de perspective, direcții și aplicații, descurajantă și criptică pentru începători. Incontestabil, *sociologia generală*, ca preocupare integrată în corpul sociologiei fundamentale, oferă repere esențiale ghidării teoretice, prin fixarea datelor sociale generale. Putem vorbi astfel despre o utilitate indiscutabilă a *sociologiei generale* ca demers de ordonare și de sinteză a conținuturilor sociale și a instrumentarului de cunoaștere, dar și de așezare în context a construcțiilor teoretice unilaterale și specializate.

În plan instrumental însă, ca orice disciplină a cunoașterii, *sociologia generală* se află într-o mișcare continuă în ea însăși, fiind supusă prefacerilor de analiză, viziune, accent etc. Operele de sinteză (enciclopedii, tratate, dicționare, monografii ș.a.) sunt, în acest context, instrumente de lucru perisabile, supuse necesității refacerii periodice, prin integrarea permanentă a noilor adaosuri, rectificări și reconfigurări. Ele sunt, totodată, cu rare și notabile excepții, opere colective, care presupun însumarea efortului științific din cadrul unei comunități profesionale. Un tratat de sociologie generală este, în mod inevitabil, o operă de întâlnire (bi- sau tri-) generațională, purtând marca particulară a lecturii realității sociale și a comprehensiunii ei, așa cum a fost ea împlinită de un conglomerat generațional de specialiști semnificativi.

Datorită unor împrejurări istorice regretabile, care au fracturat continuitatea intergenerațională firească și au impus o defocalizare teoretică, comunitatea profesională a sociologiei românești a întârziat elaborarea unei atât de importante lucrări de sinteză cum este un tratat de sociologie. În acest context, *Tratat de sociologie generală* constituie o lucrare de întâlnire generațională – de la personalități ale sociologiei cu o experiență universitară și/sau de cercetare de peste o jumătate de veac, până la cele mai tinere generații de cercetători și universitari –, care vine nu numai să umple un gol existent în literatura de specialitate românească, ci și să îplinească o datorie amânată a sociologiei românești.

Atât prin acoperirea tematică, cât și prin diversitatea afilierii instituționale a contributorilor, *Tratatul de sociologie generală* este o lucrare de largă respirație. Depășind riscul unui proiect localist, prin asocierea a trei școli sociologice de gândire (americană, franceză și română), lucrarea înmănușează contribuțiile a treizeci de autori români implicați în paisprezece instituții prestigioase de cercetare sau de învățământ superior din România, completate cu participarea a nouă personalități ale sociologiei mondiale profesând în trei țări occidentale cu lungă tradiție sociologică (SUA, Canada și Franța). În același timp, *Tratat de sociologie generală* este o lucrare de sinteză și în plan tematic și paradigmatic, adunând între copertile sale abordări și perspective de înțelegere dintre cele mai diverse, pentru o acoperire nu doar conceptuală și teoretică a tematicii sociologiei generale, ci și a modurilor de comprehensiune a realității sociale, reflectând spiritul multiparadigmatic și diversitatea premiselor și viziunilor interpretative ce caracterizează demersul științific sociologic contemporan.

Structural, lucrarea este organizată pe trei secțiuni, primele două dedicate generalităților și fundamentelor teoretico-metodologice, iar a treia sociologiilor specializate, organizând, în cadrul celor peste 900 de pagini, într-o manieră cuprinzătoare și inedită, temele și informațiile fundamentale ale sociologiei.

Opțiunea coordonatorului, de a nu se limita la aspectul comprehensiunii sociale în datele ei generale și a include în tratat o parte dedicată sociologiilor de ramură, a urmărit tocmai surprinderea relației reciproce de condiționare dintre sociologia generală și sociologiile specializate. În absența

legăturii organice cu un sistem teoretic referențial oferit de sociologia generală, construcțiile teoretico-explicative ale sociologilor de ramură nu pot căpăta consistență și rigurozitate, fiind supuse riscului de a aluneca pe panta sterilă a sofismului teoretic și erorii. În același timp, identificarea constantelor sociale, corelațiilor funcționale generale dintre diverse componente ale sistemelor sociale sau alte aspecte care țin de înțelegerea generală a societății nu sunt accesibile în absența unei elaborări teoretice și unei acumulări informative și explicative în zona sociologiei specializate.

Lectura *Tratatului de sociologie generală* te pune în fața nu a unei lucrări programat-organizate, ci a uneia integrator-organizate, intenția coordonatorului fiind în mod vizibil nu aceea de a impune o schemă prestabilită de ordonare a conținuturilor, ci de a așeza în continuitate discursivă și teoretico-metodologică preocupări științifice de lungă durată ale unor personalități semnificative ale sociologiei. Din acest punct de vedere, putem spune că lucrarea este *cinematografică*, viziunile, fațetele, accentele realității sociale și comprehensiunii comunicate de autori succedându-se în cadre, care, deși legate prin firul unității aceluiași scenariu al sociologiei generale, își păstrează, tocmai prin variație, puterea lor proprie și unică de expresie. În interiorul fiecărui capitol, autorii sau coautorii au ales modalități diversificate de organizare și expresie a conținuturilor, ajungând la concepte, tematici, teorii sau aspecte normative ale vieții sociale prin abordări dintre cele mai variate: didactic-ilustrative, descriptiv-explicative, teoretico-analitice, focalizat paradigmatic sau focalizat tematic, prin urmărirea evoluției și transformării istorice a conceptelor și teoriilor ș.a.

Deși constituie un proiect editorial realizat pentru piața românească a literaturii de specialitate, *Tratat de sociologie generală* este, incontestabil, o lucrare cu un potențial de adresabilitate mai vast decât comunitatea profesională locală. Omogenitatea, sub aspectul referințelor la autori și lucrări semnificative clasice sau contemporane, între pasajele redactate de autorii români ai tratatului și colaboratorii străini, arată că sociologia românească a depășit pe deplin handicapul deconectării, din perioada comunistă, de la pulsul dezbaterilor și circulației ideilor, redevenind conexasă și sincronă, sub raportul frământărilor teoretice majore.

Sub aspectul recuperării patrimoniului teoretic al sociologiei românești, în contul culturii sociologice contemporane, îndrăznim să afirmăm că *Tratat de sociologie generală* propune o viziune românească de lectură a acestor frământări teoretice majore și oferă, prin abordarea particulară a fiecărui autor în parte, valorificări inedite ale patrimoniului teoretic universal al sociologiei.

În ciuda diversității orientărilor și preocupărilor particulare ale autorilor reuniți între copertile sale, *Tratat de sociologie generală* transmite în mod unitar imaginea unei sociologii dinamice, mereu supusă unor noi provocări și stimulată către inovație și nuanțare teoretico-metodologică, imaginea unei sociologii aflate într-o permanentă reconfigurare a problematizării, prin asemănare cu realitatea socială care îi este obiect de analiză – calitate provenită în mare măsură tocmai din acea particularitate a sociologiei de a avea de a face cu un obiect de studiu viu, înzestrat cu conștiință și abilitate de adaptare și schimbare.

Tratat de sociologie generală constituie o lucrare *așteptată* în spațiul publicistic de specialitate din România, nu doar prin acoperirea unui gol existent, cât și ca reper de colaborare științifică în spațiul larg al comunității sociologice mondiale, așa cum însuși coordonatorul tratatului mărturisește în prefață: „mi-am întărit un sentiment și am descoperit o certitudine: că aparțin unei comunități sociologice, universitare, care nu are hotare geografice și nici bariere de cooperare științifică; certitudinea că orice proiect, care are ca scop dezvoltarea sociologiei, este realizabil, dacă noi, slujbașii acestei științe, dorim să comunicăm și să colaborăm”.

Adela Șerban